

Tomasz Lisowski, Przemysław Wiatrowski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Dobra Czytanka wg św. ziomła Janka a tradycja polskiego stylu biblijnego

Dokonujące się w Polsce po 1989 roku przeobrażenia społeczne doprowadziły do wyraźniejszego niż w czasach Polski Ludowej wyodrębniania się subkultur i manifestowania ich odrębności stylem życia¹. Jedną z takich społeczności zaistniałych w końcu XX wieku jest młodzieżowa subkultura hiphopowa, której wyróżnikiem jest nie tylko – co typowe dla takich zbiorowości skupiających zwłaszcza ludzi młodych – sposób ubierania się czy słuchana muzyka² (ona stanowi najważniejsze medium wyrażające postawę hiphopowców czy blokerosów wobec świata), ale także język – socjolekt, który zorientowany jest przede wszystkim na funkcję konsolidacyjną i identyfikującą³. Doczekał się on zarówno wnikliwych naukowych analiz⁴, jak i opisu leksykograficznego⁵. Omawiany socjolekt manifestował się jak dotąd najpełniej w tekstach piosenek hiphopowych. Ostatnio dokonano próby wykorzystania go do przekazu sensu tekstu biblijnego. W 2004 roku pojawiły się bowiem w Internecie, początkowo anonimowe, fragmenty *Ewangelii św. Jana* stylizowane na język „hiphopowo-młodzieżowy” pod – jak można zakładać – czytelnym dla osób identyfikujących się z subkulturą hiphopową tytułem *Dobra Czytanka*

¹ Zob. W. Wrzesień, *Krótką historia młodzieżowej subkulturowości*, Warszawa 2013.

² Ibidem, s. 329–355.

³ Zob. S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, wyd. 2 popr., Lublin 2001, s. 135.

⁴ Zob. np. W. Moch, *Słownictwo swoiste polskiej subkultury hiphopowej*, „Język Polski” 2002, z. 3, s. 188–198; idem, *Hip hop – kultura miasta*, Bydgoszcz 2008; Z. Sawaniewska-Moch, W. Moch, *Jakim językiem mówi polski hip hop?*, w: *Język trzeciego tysiąclecia*, red. G. Szpila, Kraków 2000, s. 173–184; E. Kołodziejek, *Hip hop – subkultura globalna*, w: eadem, *Człowiek i świat w języku subkultur*, Szczecin 2006, s. 129–158.

⁵ Zob. P. Fliciński, S. Wójtowicz, *Hip-hop słownik*, Warszawa 2007.

wg *św. ziom'a Janka*⁶ (dalej: *Czytanka*). Dwa lata później całość „przekładu” ukazała się drukiem⁷.

Omawiany projekt stanowi próbę językowego przybliżenia przekazu biblijnego współczesnemu odbiorcy utożsamiającemu się z subkulturą hiphopową⁸, który – jak się zakłada – jest z wyboru członkiem hermetycznej grupy społecznej odrzucającym polski język ogólny jako narzędzie niezdatne do wyrażania jego sposobu percepcji rzeczywistości. Mamy tutaj do czynienia ze swego rodzaju transferem przekazu biblijnego, co w tym konkretnym wypadku oznacza próbę zniesienia dystansu czasowego i kulturowego między oryginalnym tekstem biblijnym a realiami życia współczesnych Polaków. Realiami, których konceptualizacja dokonuje się nie za pomocą polskiego języka ogólnego (standardowego, literackiego) – taką funkcję lepiej czy gorzej spełniają istniejące współczesne przekłady biblijne na język polski – ale za pomocą gwary hiphopowej cechującej się odmiennymi od akceptowanych przez ogół społeczeństwa wektorami aksjologicznymi. Postępowanie to zgodne jest z założeniami translacji dynamicznej polegającej na przekazywaniu treści tekstu wyjściowego (*Biblii*) w tekście docelowym (*Czytance*) w ten sposób, aby reakcja odbiorcy tekstu docelowego na te treści była podobna do reakcji odbiorcy tekstu oryginalnego (wyjściowego). Tłumacz osiąga ten cel, posługując się leksykalnymi czy stylistycznymi ekwiwalentami dynamicznymi treści tekstu wyjściowego, które u odbiorców tekstu docelowego mają wywołać konotacje właściwe ich kulturze⁹. W wypadku odbiorców *Czytanki* należałoby powiedzieć – subkulturze.

⁶ *Dobra Czytanka wg św. ziom'a Janka*, przekład i stylizacja językowa A. Rafał, B. Siemradz, B. Lasota, Warszawa 2006. Ortografia ideonimu zgodna z pisownią na karcie tytułowej. Zwrócić należy uwagę na odbiegającą od ortograficznej normy notację z apostrofem formy dopełniacza liczby pojedynczej rzeczownika *ziom*. Osobliwością jest też w omawianym tytule zastosowanie skrótów, zwłaszcza wyrazu *według*. Z kolei wielka litera w słowie *Czytanka* (obudowującym komponent *Dobra*) nawiązuje do ortografii struktury *Dobra Nowina*.

⁷ *Czytanka* to pomysł kilkusobowej grupy, która ukonstytuowała się w ramach tego projektu w Ekipę Zioma Janka. Pierwsze próby „przełożenia” fragmentów *Ewangelii św. Jana* na język slangowy czynione były na własny użytek autorów. Później zamieszczono je na religijnej stronie internetowej www.bosko.pl. Projekt wywołał ożywioną dyskusję. Ostateczna wersja *Czytanki* (wzbogacona także motywami graficznymi) ukazała się w 2006 roku w wydawnictwie Selah Time. Zob. A. Rafał, *Historia pewnej „Czytanki”*, <http://www.deon.pl/religia/wiara-i-spoleczenstwo/art-336,istoria-pewnej-czytanki.html> [dostęp: 21.11.2013]. Warto na marginesie dodać, że *Czytanka* – podobnie jak inne przekłady *Biblii* – zachowuje architekturę tekstu oryginału.

⁸ Zob. A. Draguła, *Czy hip-hop radzi sobie z Biblią? Teolingwistyczne problemy przekładów subkulturowych*, w: *Polszczyzna biblijna – między tradycją a współczesnością*, t. 1, red. S. Koziaara, W. Przyczyna, Tarnów 2009, s. 198–199.

⁹ E.A. Nida, *Zasady przekładu na przykładzie tłumaczenia Biblii*, przeł. M.E. Fedewicz, „Pamiętnik Literacki” 1981, z. 34, s. 331; E.A. Nida, Ch.R. Taber, *The Theory and Practise of*

Czytanka, a także przekłady *Biblii* na regionalne odmiany języka wywołały ożywioną dyskusję wśród teologów, językoznawców, dziennikarzy oraz czytelników niespecjalistów. Relację z tej wymiany poglądów przedstawili Renata Przybylska i ks. Wiesław Przyczyna¹⁰, podkreślając polaryzację stanowisk na temat współczesnych tłumaczeń *Pisma Świętego*.

Ostatnio poddano także analizie lingwistycznej opinie internautów na temat języka *Czytanki*. Na podstawie ponad 300 komentarzy zamieszczonych na portalu www.ziomjanek.pl wyodrębniono opinie aprobujące warstwę językową *Czytanki* oraz komentarze odrzucające taki sposób prezentacji przekazu biblijnego. Internauci akceptujący ten projekt podkreślają, że dzięki niemu łatwiejsza jest percepcja warstwy treściowej *Ewangelii*. Przeciwnicy *Czytanki* negują pragmatyczne uzasadnienie tworzenia przekazu biblijnego w subkodzie środowiskowym i dostrzegają w jej języku znamiona desakralizacji stylu biblijnego i w konsekwencji profanację treści religijnych¹¹.

Kontrowersyjność *Czytanki* jako tekstu biblijnego wynika z faktu, że jej autorzy programowo, zwłaszcza na płaszczyźnie leksykalno-frazeologicznej, rezygnują z ram polskiego stylu biblijnego jako odmiany polszczyzny, dla której wzorcem stał się katolicki przekład *Biblii* Jakuba Wujka (1599), uznawany do

Translation, Leiden 1974, s. 200. O przekładzie interkulturowym tekstu biblijnego na przykładzie translacji modlitwy *Ojciec nasz* na język koreański pisał Tomasz Lisowski. Zob. T. Lisowski, *Przekład biblijny a kontekst kulturowy. Greckie ἄρθρον w Modlitwie Pańskiej po koreańsku*, w: *Język religijny dawniej i dziś III. Materiały z konferencji, Poznań 24–26 kwietnia 2006*, red. P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, M. Rybka, Poznań 2007, s. 401–407.

¹⁰ Zob. R. Przybylska, W. Przyczyna, *Reakcje społeczne na współczesne tłumaczenia, parafrazy i trawestacje Biblii, w: Polszczyzna biblijna...*, t. 2, red. S. Koziara, W. Przyczyna, Tarnów 2009, s. 9–16. Uwagi dotyczące współczesnych przekładów *Biblii*, w tym stylizacji na język młodzieżowy, zawierają m.in. prace: B. Walczak, *Uwagi o przekładzie Ewangelii na gwara podhalańską*, w: *Język religijny dawniej i dziś II. Materiały z konferencji, Gniezno 3–5 czerwca 2004*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań 2005, s. 293–301; idem, *Pismo Święte w przekładach na gwary i slangi?*, w: *Język religijny dawniej i dziś III*, s. 408–414; A. Draguła, *Czy hip-hop radzi sobie...*; M. Szymborska, *O „kolesiu, który skutecznie wyczesane akcje”?* *Analiza językowa współczesnego przekładu Ewangelii według św. Jana*, w: *Język religijny dawniej i dziś (w kontekście teologicznym i kulturowym) IV. Materiały z konferencji, Gniezno 22–24 września 2008*, red. P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, M. Rybka, Poznań 2009, s. 417–423. W prezentowanej sprawie głos zabrała również Komisja Języka Religijnego działająca przy Radzie Języka Polskiego, która krytycznie wypowiedziała się na temat wszelkich parafraz, trawestacji czy tłumaczeń *Biblii* na gwara oraz języki środowiskowe. Zob. *Uwagi o współczesnych przekładach Biblii*, http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=154&Itemid=63 [dostęp: 15.09.2013].

¹¹ Zob. T. Lisowski, P. Wiatrowski, *Czy Dobra Czytanka według św. ziom’a Janka przemawia? Komentarz lingwistyczny na podstawie wypowiedzi internautów*, w: *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Karwatowska, A. Siwiec, Chełm 2010, s. 79–87.

końca lat sześćdziesiątych XX wieku przez Kościół katolicki za translację kanoniczną. W przypadku polskich protestantów podobną funkcję pełniła *Biblia gdańska* (1632) w przekładzie Daniela Mikołajewskiego, która pod względem wykładników stylistycznych bliska jest przekładowi Jakuba Wujka.

W połowie XX wieku polscy bibliści katolicy zdali sobie sprawę, że ze względu na archaiczność warstwy językowej przekład Jakuba Wujka jest w dużej mierze nieadekwatny do potrzeb i możliwości percepcyjnych współczesnych Polaków. Z inicjatywy benedyktynów tyńieckich, po blisko ośmiu latach wytrwałej i mozolnej pracy zespołu tłumaczy, ukazała się w 1965 roku współczesna polska translacja *Biblii* z języków oryginalnych zwana *Biblią Tysiąclecia*. W założeniu zespołu redakcyjnego miał to być przekład współczesny, uwolniony od stylu *Biblii* Jakuba Wujka, która przez ponad 350 lat stanowiła oficjalną i jedyną formę przekazu biblijnego dostępną polskim katolikom i która wraz z upływem czasu nabrała cech dostojeństwa, hieratyczności. *Biblia Tysiąclecia* w pierwszych latach jej funkcjonowania w polskim środowisku katolickim stała się obiektem ożywionej polemiki¹². Zwolennicy tego przekładu (między innymi ks. Marian Wolniewicz, jeden z przyszłych tłumaczy tzw. *Biblii poznańskiej II*) zwracali uwagę na wielkie zapotrzebowanie społeczne na nowy, zrozumiały przekład *Biblii*¹³. Przeciwnicy (między innymi ks. Eugeniusz Dąbrowski, autor przekładu *Nowego Testamentu* z Wulgaty z roku 1947, stylistycznie nawiązującego do przekładu Jakuba Wujka) nie akceptowali zwłaszcza współczesnej szaty językowej.

Z początkiem lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku *Biblia Tysiąclecia* została uznana za oficjalny przekład wykorzystywany w liturgii polskiego Kościoła katolickiego. Tym samym wraz z upływem lat ten dwudziestowieczny przekład zaczął podlegać – podobnie jak dawniej przekład Jakuba Wujka – rytualizacji.

Dodać należy, że po *Biblii Tysiąclecia* pojawiło się jeszcze kilka innych przekładów dokonywanych zarówno w środowiskach katolickich, jak i protestanckich. Wszystkie były jednak przekładami na współczesny język polski w jego odmianie ogólnej, standardowej, neutralnej środowiskowo.

Czytanka jest pierwszą próbą oddania przekazu biblijnego polszczyzną o ograniczonym zasięgu środowiskowym. Jej autorzy odchodzą od kanonu stylistycznego polskich przekładów biblijnych – czy to starego, ukształtowanego na podstawie przekładu Jakuba Wujka, czy też nowego, opartego na *Biblii Tysiąclecia*. *Czytanka* może być zatem odbierana jako tekst desakralizujący

¹² Zob. R. Pietkiewicz, *Biblia Tysiąclecia w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego*, Wrocław 2004, s. 103–115.

¹³ Zob. M. Wolniewicz, *Refleksje nad Biblią Tysiąclecia*, „Przewodnik Katolicki” 1965, nr 47, s. 417.

przekaz biblijny poprzez zerwanie z akceptowaną społecznie odpowiedniością stylistyczną na płaszczyźnie językowej, głównie leksykalno-frazeologicznej, która zarezerwowana była dotąd dla tradycyjnych polskich przekładów biblijnych. Język *Czytanki* programowo charakteryzuje się brakiem hieratyczności, dostojności, czyli cechami powszechnie utożsamianymi z sakralnością tekstu biblijnego.

Do podstawowego repertuaru wykładników polskiego stylu biblijnego zalicza się różnorodne środki:

a) leksykalno-frazeologiczne (biblijne nazwy własne, określone słownictwo apelatywne, słownictwo religijne, semityzmy leksykalne i znaczeniowe, swoiste frazeologizmy oraz stałe formuły językowe);

b) składniowe (postpozycyjny szyk zaimkowej przydawki dzierżawczej, postpozycyjno-finalna pozycja czasownika w wypowiedzeniu, przestawny szyk przydawki przymiotnikowej, przewaga parataksy, imiesłowowe równoważniki zdania, polisyndeton, leksykalne wskaźniki zespolenia międzywypowiedzeniowego, składnia wersetowa i paraleliczna, syntaktyczne struktury pleonastyczne);

c) figuratywno-stylistyczne i kompozycyjne (aklamacje, porównania, powtórzenia, pytania retoryczne, zdania wykrzyknikowe, paraboliczność)¹⁴.

Naruszenie tego kanonu, które uznane może być za zabieg desakralizujący tekst przekazu biblijnego, realizuje się w *Czytance* przede wszystkim na płaszczyźnie leksykalno-frazeologicznej. *Czytanka* w zakresie biblizmów syntaktycznych, podobnie jak inne nowsze polskie przekłady na język ogólny, idzie tropem *Biblii Tysiąclecia*, której tłumacze zrezygnowali ze struktur składniowych charakterystycznych dla wzorowanego na przekładzie Jakuba Wujka polskiego stylu biblijnego. Autorzy *Czytanki*, dążąc do możliwie najbardziej pełnego przekazania płaszczyzny pojęciowej *Ewangelii wg św. Jana*, w zasadzie nie rezygnują z właściwych temu gatunkowi biblijnemu środków figuratywno-stylistycznych i kompozycyjnych.

Oto zaledwie kilka przykładów zabiegów leksykalno-frazeologicznych w dużym stopniu decydujących o nieprzystawalności języka *Czytanki* do kanonu polskiego stylu biblijnego.

1. Modyfikacje w zakresie onomastyki biblijnej

Autorzy *Czytanki* wprowadzają na ogół do redagowanego przez siebie tekstu biblijne nazwy własne w formie tradycyjnej lub uwspółcześnionej, zgod-

¹⁴ Zob. D. Bieńkowska, *Polski styl biblijny*, Łódź 2002.

nej z rozstrzygnięciami poczynionymi w tym zakresie w *Biblii Tysiąclecia* (np. J 1,42 *W Jan, T Jan, Cz Jan*¹⁵; J 1,19 *W Jeruzalem, T Jerozolima, Cz Jeruzolima*; J 1,25 *W Chrystus, T Mesjasz, Cz Mesjasz*). W kilku wypadkach pojawiły się w *Czytance* antroponimy w kształcie dotąd niespotykanym w polskim przekazie biblijnym. Poniżej przedstawiamy zabiegi językowe zrywające z klasycznymi rozstrzygnięciami translatorów biblijnych.

1.1. Formy zdrobniałe od imion powszechnie używanych we współczesnym polskim systemie antroponimicznym

J 11,16 *W – Tomasz, T – Tomasz, Cz – Tomek*

Cz Wtedy *Tomek*, nazywany Bliźniakiem, wypalił: Ej, to my też idziemy, żebyśmy umarli razem z nim.

T A *Tomasz*, zwany Didymos, rzekł do współuczniów: Chodźmy także i my, aby razem z Nim umrzeć.

W Rzekł tedy *Tomasz*, który się wykłada Dydimus, do spółuczniów: Pójdźmy i my, abyśmy z nim pomarli.

J 20,16 *W – Maryja*¹⁶, *T – Maria Magdalena, Cz – Marysia*

Cz Jezus do niej: *Marysia!* Ona się odwróciła i nawinęła: Mistrzu!

T Jezus rzekł do niej: *Mario!* A ona, obróciwszy się, powiedziała do Niego po hebrajsku: Rabbuni, to znaczy: [Mój] Nauczycielu!

W Rzekł jej Jezus: *Maryja*. Obróciwszy się ona rzekła mu: Rabboni (co się wykłada mistrzu).

1.2. Obcojęzyczne formy antroponimiczne

J 11,1 *W – Maryja, T – Maria, Cz – Mery*

Cz Pochorował się jeden koleś – Łazarz z Betanii, mieścinie w której mieszkała Marta i jej siostra *Mery*.

T Był pewien chory, Łazarz z Betanii, ze wsi *Marii* i jej siostry, *Marty*.

W I był niektóry chory Łazarz z Bethanjej, z miasteczka *Maryjej* i *Marty* siostry jej.

1.3. Nacechowane slangowo formy peryfrastyczne

J 1,47 *W – Izraelczyk, T – Izraelita, Cz – ziom z Izraela*

Cz To jest prawdziwy *ziom z Izraela*, w którym nie ma żadnej ściemy.

¹⁵ Stosujemy następujące skróty: *W* – Biblia Jakuba Wujka, *T* – Biblia Tysiąclecia, *Cz* – Dobra Czytanka wg św. *ziom'a Janka*.

¹⁶ Z kontekstu wynika, że chodzi o Marię Magdalenę.

T Jezus ujrzał, jak Natanael podchodzi do Niego, i powiedział o nim: Oto prawdziwy *Izraelita*, w którym nie ma podstępu.

W Ujrzał Jezus Nathanaela idącego ku sobie i rzekł o nim: Oto prawdziwie *Izraelczyk*, w którym nie masz zdrady.

J 4,7 *W* – niewiasta z Samaryjej, *T* – kobieta z Samarii, *Cz* – samarytańska laska
Cz A tu wbija się *samarytańska laska*, żeby nabrać wody.

T [Wówczas] nadeszła *kobieta z Samarii*, aby zaczerpnąć wody.

W Przyszła *niewiasta z Samaryjej* czerpać wodę.

1.4. Nacechowane slangowo formy będące zredukowanymi w stosunku do przykładów wcześniejszych (i oryginału greckiego) deskrypcjami jednostkowymi

J 4,9 *W* – niewiasta samarytańska, *T* – Samarytanką, *Cz* – panna¹⁷

Cz Wtedy ta *panna* powiedziała mu: Pogięło cię? Jesteś Żydem i prosisz mnie, Samarytankę, o wodę?

T Na to rzekła do Niego *Samarytanką*: Jakżeż Ty, będąc Żydem, prosisz mnie, Samarytankę, [bym Ci dała] się napić?

W Rzekła mu tedy ona *Samarytańska niewiasta*: Jakoż ty Żydem będąc, prosisz u mnie pić, któram jest niewiasta Samarytanką?

2. Modyfikacje w zakresie leksyki apelatywnej

Nowe, charakterystyczne dla *Czytanki* ekwiwalenty apelatywów to główny wykładnik stylizacji tego tekstu na gwarę hiphopową. Są to najczęściej leksemy występujące w polszczyźnie ogólnej i w stosunku do jej standardu stylistycznego nacechowane ekspresywnie bądź neosemantyzmy hiphopowe, czyli wyrazy w polszczyźnie ogólnej neutralne stylistycznie, mające w języku hiphopowym nowe, właściwe tej odmianie środowiskowej znaczenie. Stosunkowo nieliczną grupę stanowią neologizmy charakterystyczne dla gwar środowiskowych, w tym dla gwary hiphopowej. Oddzielną grupę stanowią apelatywne modyfikacje, które nie są wykładnikami stylistycznymi gwary hiphopowej, ponieważ nie należą do zbioru jej wyróżników leksykalnych, ale zostały wprowadzone do *Czytanki* prawdopodobnie w celu pojęciowego uprzyśpieszenia przekazu biblijnego.

¹⁷ Rzeczownik *panna* w gwarze hiphopowej ma znaczenie ‘dziewczyna, młoda kobieta’. Przypuszczać należy, że *panna* w J 4,9 występuje właśnie w tym slangowym znaczeniu.

2.1. Leksemy właściwe dla subkodu hiphopowego

J 1,30 *W – powiadać, T – powiedzieć, Cz – nawijać*

Cz To jest ten, co o nim już *nawijałem*, że wbije się po mnie, chociaż był wcześniej niż ja.

T To jest Ten, o którym *powiedziałem*: Po mnie przyjdzie Mąż, który mnie przewyższył godnością, gdyż był wcześniej ode mnie.

W Tenci jest, o którym *powiadał*: Idzie za mną mąż, który stał się przedemną: iż pierwiej był niż ja.

J 11,8 *W – uczniowie, T – uczniowie, Cz – ekipa*

Cz *Ekipa* przyczaiła do niego: Boss'u, no co ty?

T Rzekli do Niego *uczniowie*: Rabbi, dopiero co Żydzi usiłowali Cię ukamienować i znów tam idziesz?

W Rzekli mu *uczniowie*: Rabbi, teraz chcieli cię Żydowie ukamienować, a zaśię tam idziesz?

2.2. Leksemy potoczne i nacechowane środowiskowo

(z gwar uczniowskiej, więziennej)

J 4,8 *W – strawa, T – żywność, Cz – żarcie*

Cz Dasz mi się napić? Bo jego ekipa poszła do miasta, żeby kupić *żarcie*.

T Jego uczniowie bowiem udali się przedtem do miasta, by zakupić *żywności*.

W Bo uczniowie jego odeszli byli do miasta, aby kupili *strawy*.

J 13,5 *W – woda, T – woda, Cz – kranówa*

Cz Potem nalał *kranówy* do miski i zaczął myć nogi uczniów, i wycierać ręcznikiem.

T Potem nalał *wody* do misy. I zaczął obmywać uczniom nogi i ocierać prześcieradłem.

W Potem nalał *wody* w miednicę, i począł umywać nogi uczniów, i ucierać prześcieradłem.

J 3,2 *W – nauczyciel, T – nauczyciel, Cz – belfer*

Cz Boss'u! Wiemy, że przyszedłeś od Boga jako *belfer*, bo nikt nie mógłby skutecznie takich wygrzanych cudów.

T Rabbi, wiemy, że od Boga przyszedłeś jako *nauczyciel*. Nikt bowiem nie mógłby czynić takich znaków.

W Rabbi, wiemy, iżes przyszedł od Boga *Nauczycielem*: Bo żaden tych znaków czynić nie może, które ty czynisz.

1,21 *W – spytać, T – zapytać, Cz – rozkminiać*

Cz Więc *rozkminiali* go dalej: To kim jesteś? Eliaszem?

T *Zapytali* go: Cóż zatem? Czy jesteś Eliaszem?

W I spytali go: Cóż tedy? Jesteś ty Eliasz?

2.3. Leksemy będące hiphopowymi neosemantyzmami kontekstowymi

J 8,9 *W* – niewiasta, *T* – kobieta, *Cz* – panna

Cz A jak to usłyszeli, zaczęli się ulatniać jeden po drugim, zaczynając od najstarszych, aż został sam Jezus i ta *panna*.

T Kiedy to usłyszeli, jeden po drugim zaczęli odchodzić, poczynając od starszych, aż do ostatnich. Pozostał tylko Jezus i *kobieta* stojąca na środku.

W A usłyszawszy, jeden za drugim wychodzili, począwszy od starszych: i został sam Jezus, a *niewiasta* w pośrodku stojąca.

J 9,24 *W* – człowiek, *T* – człowiek, *Cz* – klient

Cz Więc zawołali z powrotem ex-ślepego i przyciskali go: Przyznaj się, my wiemy, że tamten *klient* to grzesznik.

T Znowu więc przywołali tego człowieka, który był niewidomy, i rzekli do niego: Oddaj chwałę Bogu. My wiemy, że *człowiek* ten jest grzesznikiem.

W Wezwali tedy powtórnie człowieka, który był ślepy, i rzekli mu: Daj chwałę Bogu, my wiemy, iż ten *człowiek* grzeszny jest.

J 11,1 *W* – chory, *T* – chory, *Cz* – koleś

Cz Pochorował się jeden koleś – Łazarz z Betanii, mieścinie w której mieszkała Marta i jej siostra *Mery*.

T Był pewien chory, Łazarz z Betanii, ze wsi *Marii* i jej siostry, *Marty*.

W I był niektóry chory Łazarz z Bethanjej, z miasteczka *Maryjej* i *Marty* siostry jej.

2.4. Ekwiwalenty nienależące do subkodu hiphopowego (i innych gwar środowiskowych), wprowadzone do *Czytanki* prawdopodobnie w celu pojęciowego uprzystępnienia przekazu biblijnego

J 4,36 *W* – ten, kto żnie, *T* – żniwiarz, *Cz* – rolnik

Cz *Rolnik*, który zbiera, już ma efekty i plon na życie wieczne, żeby ten, co sieje i ten, co zbiera, mogli mieć razem radochę.

T *Żniwiarz* otrzymuje już zapłatę i zbiera plon na życie wieczne, tak iż siewca cieszy się razem ze *żniwiarzem*.

W A *kto żnie*, bierze zapłatę, i zbiera owoc do żywota wiecznego: aby i który sieje weselił się społu i który żnie.

J 1,25 *W* – chrzcić, *T* – chrzcić, *Cz* – zanurzać w wodzie

Cz I zagadnęli go: No to czemu *zanurzasz w wodzie*, jeśli nie jesteś Mesjaszem ani Eliaszem, ani prorokiem, hmm...?

T I zaczęli go pytać, mówiąc do niego: Czemu zatem *chrzczisz*, skoro nie jesteś ani Mesjaszem, ani Eliaszem, ani prorokiem?

W I pytali go, a mówili mu: Czemuż tedy *chrzczisz*, jeśliżeś ty nie jest Chrystus, ani Eliasz, ani prorok?

3. Modyfikacje w zakresie frazeologii i biblijnych stałych formuł językowych

Zabiegi stylizujące tekst *Czytanki* na gwara hiphopową dają się zauważyć także w zakresie frazeologii biblijnej, która w dużym stopniu jest refleksem semickiego obrazowania i kategoryzacji rzeczywistości pozajęzykowej. Niektóre z biblijnych połączeń wyrazowych występujących w *Ewangeli* wg św. *Jana* mają ponadto charakter chrześcijańskich terminów religijnych. Znaleźć można także przykłady połączeń wyrazowych neutralnych pod względem ich genezy semickiej, czy też ich teologicznej funkcji terminologicznej, które jednak służą zobrazowaniu elementów rzeczywistości obcej doświadczeniu poznawczemu hiphopowych odbiorców *Czytanki*. We wszystkich wypadkach autorzy *Czytanki* wykazują tendencję do ekwiwalencji połączeń wyrazowych w formie odpowiadającej współczesnemu sposobowi konceptualizacji świata, często charakterystycznej dla środowiska hiphopowców. Ponadto w kilku wypadkach w tekście *Czytanki* pojawiają się środki o charakterze hiphopowym, które są modyfikacjami neutralnych na gruncie polszczyzny ogólnej leksemów lub połączeń występujących w *Biblii Tysiąclecia*.

3.1. Modyfikacje w zakresie semityzmów frazeologicznych i stałych biblijnych formuł językowych

J 19,30 *W* – *oddać ducha*, *T* – *oddać ducha*, *Cz* – *umrzeć*

Cz Jak Jezus napił się octu, powiedział: Wszystko zapłacone! Opuścił głowę i *umarł*.

T A gdy Jezus skosztował octu, rzekł: Dokonało się! I skłoniwszy głowę, *oddał ducha*.

W Jezus tedy, gdy wziął ocet, rzekł: Wykonało się? A skłoniwszy głowę *ducha oddał*.

J 1,23 *W* – *głos wołającego na puszczy*, *T* – *głos wołającego na pustyni*, *Cz* – *głos desperata co woła*

Cz A on im na to, że jest *głosem desperata co woła*: Prostujcie drogę Pana na *pustkowi*!

T Powiedział: Jam *głos wołającego na pustyni*: Prostujcie drogę Pańską, jak rzekł prorok Izajasz.

W Rzekł: Jam *głos wołającego na puszczy*: Prostujcie drogę Pańską, jako powiedział Izajasz prorok.

J 1,51 *W – zaprawdę mówię wam, T – zaprawdę powiadam wam, Cz – bez kitu wam nawijam*

Cz Bez kitu wam nawijam, zobaczycie otwarte niebo i Bożych aniołów jak wchodzi i schodzą na Syna Człowieczego.

T Potem powiedział do niego: Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Ujrzyście niebiosa otwarte i aniołów Bożych wstępujących i zstępujących nad Syna Człowieczego.

W I rzekł mu: Zaprawdę, zaprawdę mówię wam, ujrzyście niebo otworzone, i Anioły Boże wstępujące i zstępujące na Syna człowieka.

3.2. Modyfikacje w zakresie biblijnych połączeń wyrazowych o charakterze terminów religijnych

J 3,16 *W – syn jednorodzony, T – syn jednorodzony, Cz – ukochany jedynak*

Cz Bo Bóg tak pokochał świat, że dał swojego ukochanego jedynaka, żeby każdy, kto w niego uwierzy, nie umarł, ale żył wiecznie.

T Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne.

W Abowiem tak Bóg umiłował świat, że Syna swego jednorodzonego dał: aby wszelki kto wierzy weń, nie zginął, ale miał żywot wieczny.

3.3. Modyfikacje połączeń wyrazowych służących zobrazowaniu elementów rzeczywistości pozajęzykowej obcej doświadczeniu poznawczemu hiphopowców

J 18,27 *W – kur zapiał, T – zapiał kogut, Cz – zgasły latarnie, bo zrobiło się już jasno*

Cz Ale Piotrek znowu zaprzeczył no i w tym momencie zgasły latarnie, bo zrobiło się już jasno.

T Piotr znowu zaprzeczył, i zaraz zapiał kogut.

W Zaprzął się tedy zasię Piotr: a natychmiast kur zapiał.

J 13,38 *W – nie zapoje kur, aż się mnie po trzykroć zaprzysz, T – kogut nie zapieje, aż ty trzy razy się mnie wyprzesz, Cz – trzy razy powiesz, że mnie nie znasz, zanim rano zgasną latarnie*

Cz Trzy razy powiesz, że mnie nie znasz, zanim rano zgasną latarnie.

T Kogut nie zapieje, aż ty trzy razy się Mnie wyprzesz.

W Nie zapoje kur, aż się mnie po trzy kroć zaprzysz.

3.4. Hiphopowe (oraz właściwe innym gwarom środowiskowym) modyfikacje neutralnych leksemów lub połączeń wyrazowych polszczyzny ogólnej

J 18,22 *W – dać policzek, T – spoliczkować, Cz – dać z plaskacza*

Cz A jak to powiedział, to jeden z goryli, który przy nim stał, *dał* mu z *plaskacza* i wyjechał: Pyskujesz arcykapłanowi?

T Gdy to rzekł, jeden ze sług stojących obok *spoliczkował* Jezusa, mówiąc: Tak odpowiadasz arcykapłanowi?

W A gdy to wyrzekł, jeden z służebników stojący tam, *dał policzek* Jezusowi, mówiąc: Tak odpowiadasz Nawyższemu kapłanowi?

J 1,28 W – to się działo, T – działo się to, Cz – cała ta akcja była

Cz A cała ta akcja była w Betabarze za Jordanem, gdzie właśnie Jan zanurzał w wodzie, czyli chrzcił.

T Działo się to w Betanii, po drugiej stronie Jordanu, gdzie Jan udzielał chrztu.

W To się działo w Bethanjej za Jordanem, kędy Jan chrzcił.

Przeprowadzona analiza polegała na konfrontacji płaszczyzny leksykalno-frazeologicznej *Dobrej Czytanki wg św. ziom'a Janka* przede wszystkim z *Biblią Tysiąclecia* jako przekładem na polski język ogólny o statusie współczesnej translacji kanonicznej oraz z *Biblią* Jakuba Wujka jako kontekstem historycznym. *Biblia Tysiąclecia* – mimo usilnych starań jej tłumaczy zmierzających do modernizacji języka przekładu – na płaszczyźnie leksykalno-frazeologicznej realizuje w dużym stopniu cechy tradycyjnego polskiego stylu biblijnego, ukształtowanego na podstawie renesansowej *Biblii* Jakuba Wujka.

Zestawienie kontrowersyjnej pod względem językowym *Czytanki* z translacjami reprezentującymi w większym lub mniejszym stopniu tradycyjne w polskiej kulturze podejście do tekstu biblijnego pozwala dostrzec dążność autorów *Czytanki* do formułowania przekazu biblijnego w języku odzwierciedlającym percepcyjne doświadczenie rzeczywistości pozajęzykowej charakterystyczne dla przedstawicieli subkultury hiphopowej. Przejawia się to na dwa sposoby. Po pierwsze, w tekście *Czytanki* występują liczne leksemy i połączenia wyrazowe konstytuujące leksykalnie gwarę hiphopową (neologizmy, ekspresywizmy, neosemantyzmy kontekstowe). Po drugie, w *Czytance* występuje słownictwo stylowo neutralne, które wprowadzone zostało do jej tekstu w celu uprzystępnienia pojęciowego przekazu biblijnego współczesnemu odbiorcy, niedysponującemu zapleczem erudycyjnym. Dzięki tym dwu zabiegom językowym, a zwłaszcza dzięki dążności do stylizacji na gwarę hiphopową, język *Czytanki* radykalnie zrywa z tradycyjnym kanonem cech leksykalno-frazeologicznych konstytutywnych dla polskiego stylu biblijnego. Prowadzi to do swego rodzaju desakralizacji na tej płaszczyźnie języka przekazu biblijnego, co często jest oceniane jako prowokacja językowa lub wręcz profanacja. Desakralizacja ta ujawnia się jednak wyłącznie w opozycji do tekstów realizujących tradycyjny polski styl biblijny, którego jedną z cech jest hieratyczność i rytualizacja. Autorzy *Czytanki*, rezygnując z hieratyczności,

deklarują dbałość o to, by przekaz biblijny formułowany w gwarze hiphopowej był możliwie jasny i zrozumiały dla przedstawicieli tej subkultury. Jest to działanie zamierzone, zgodne z zasadą przekładu dynamicznego tekstu biblijnego i poprzez nią w pełni usprawiedliwione.

Dobra Czytanka wg św. ziom’a Janka jest zatem przykładem tekstu sakralnego, w którym programowo rezygnuje się z konwencjonalnych środków językowych charakterystycznych dla stylu biblijnego na rzecz języka subkultury hiphopowej, kontestującej główny nurt życia społecznego we wszelkich jego przejawach, także jeśli chodzi o dyskursy funkcjonujące w jego oficjalnej przestrzeni komunikacyjnej.

Tomasz Lisowski, Przemysław Wiatrowski

„Dobra Czytanka wg św. ziom’a Janka” [A Good Reading Story According to Bro’ Johnie] and the Tradition of Polish Biblical Style

The topic of the article are selected aspects of the language of *Dobra Czytanka wg św. ziom’a Janka*, which is a stylized hip-hop slang version of the Gospel According to St. John. The article presents a selection of lexical and phraseological devices that depart from the traditional canon of Polish Biblical style. The features include various modifications in Biblical onomastics, forms of address, and in phraseology and fixed Biblical phrases. Such transformations lead to a specific desacralization of Biblical content. However, the desacralization occurs only as opposed to the texts that perpetuate the traditional Polish Biblical style, which is characterized by hieratic quality and ritualization. The authors of *Czytanka* make the Biblical content clear and comprehensible for representatives of hip-hop subculture, following the principle of dynamic translation of Biblical text.

KEYWORDS: Gospel According to St. John, Biblical style, dynamic translation, hip-hop language, desacralization.

dr hab. Tomasz Lisowski, prof. UAM – Zakład Lingwistyki Antropologicznej, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; Hankuk University of Foreign Studies, Seul, Republika Korei; zainteresowania badawcze: historia języka polskiego, leksyka przekładów biblijnych dawnych i współczesnych, język a kultura, glottodydaktyka.

dr Przemysław Wiatrowski – Zakład Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego i Onomastyki, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza; zainteresowania badawcze: stylistyka, tekstologia, socjolingwistyka, językoznawstwo indonezyistyczne.